

Дмитро Ягунов
Загальна превенція як мета покарання
(філософсько-правовий та кримінологічний
аналіз)

Надруковано
Актуальні проблеми європейської інтеграції.

Збірник статей з питань європейської інтеграції та права. Випуск шостий / За ред. Д. Ягунова. Зі вст. сл. Д. Ягунова. Одеса: Видавництво «Фенікс», 2011. – 178 с. (укр., рос. та англ. мовами).

Сторінки 84-114.

До постановки проблеми

Відповідно до ст. 50 КК України, застосування кримінального покарання переслідує цілі кари та виправлення засуджених. Крім того, покарання має на меті запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами.

Вважається, що покарання завдяки кримінально-правовому залякуванню, поєднаному з моральним вихованням, здатне впливати на звички невизначеного широкого кола осіб. Зазначена думка є загальнопоширеною, адже вона присутня майже у всіх наукових працях, які так чи інакше стосуються філософського та кримінологічного обґрунтування застосування кримінального покарання.

В цій статті ми спробуємо представити власний погляд на загальну превенцію як мету покарання та проаналізувати, наскільки покарання дійсно має загальнопревентивний ефект. Проблематика цього дослідження пов'язана з визначенням ступеня ідеологізації та подальшої міфологізації зазначених вище традиційних цілей покарання. В цьому контексті ми маємо зазначити, що проблема міфологізації реабілітації як мети покарання вже знайшла своє

відображення у наших попередніх працях¹. Тому ця стаття є логічним їх продовженням.

Загальна превенція зіграла важливу роль у розвитку філософії кримінального права. Давньогрецькі та середньовічні філософи, а за ними Беккарія, Бентам, Фейєрбах та багато інших – усі вони звертали увагу на загальну превенцію. Проте потреба у підтвердженні філософських ідей за допомогою практичних напрацювань та соціологічних досліджень забезпечили загальній превенції бурхливий розвиток саме в ХХ столітті.

Відверто кажучи, фундаментальні праці норвежців зі світовим ім'ям Анденеса, Крісті та Матієсена, фінського кримінолога Лайне, величезний пласт американських соціологічних досліджень залишили дуже мало простору для сучасного дослідника цього питання.

Тому, досліджуючи проблематику загальної превенції, варто зробити припущення, що навряд сучасна наука може надати щось дійсно нове у площині дослідження загальнопревентивного ефекту покарання.

У наукових працях вітчизняних авторів проблема загальної превенції знайшла широке відображення. Проте, на жаль, ця мета кримінального покарання здебільшого досліджувалася на рівні філософських припущень та абстракцій.

Тому загальна превенція як мета кримінального покарання потребує уточнення її філософського та кримінологічного обґрунтування з урахуванням реалій кримінальної політики сучасної національної держави. Забігаючи трохи наперед, можна зазначити, що можливості загальної превенції як мети покарання залишаються таємницею із суттєвим присмаком скептицизму. Тому ця стаття є нашою спробою проаналізувати зазначену мету в контексті сучасних тенденцій.

На перший погляд, загальна превенція є найпростішою для розуміння метою з переліку цілей кримінального покарання. Проте саме ця мета виявляється найбільш складною для практичного дослідження через складність методології пізнання цього питання.

Термінологія: загальна превенція чи залякування?

Сутність загальної превенції можна відобразити наступним чином: люди здебільшого утримуються від вчинення злочинів, оскільки вони усвідомлюють крайню негативність наслідків, які наставатимуть через вчинення злочинів. Ідея полягає в тому, що покарання як конкретний прояв суспільного несхвалення вчинку допомагає формувати та посилювати моральний кодекс суспільства, встановлюючи таким чином заборони вчинення злочинів, які усвідомлюються або не усвідомлюються: «Під загальним попередженням ми розуміємо

---

¹ Ягунов Д. В. Філософія пробації: трансформація поглядів на сутність та цілі поведіння зі злочинцями (період після 1990-х років) // Актуальні проблеми політики. – Одеса: Юридична література, 2011. – Випуск 41. – С.198-207; Ягунов Д. В. «Криза реабілітаційного ідеалу» в наукових працях Роберта Мартінсона та їх значення для формування сучасної пенальної політики // Південноукраїнський правничий часопис. – 2010. – №4. – С.28-30; Ягунов Д. В. Філософія пробації: трансформація поглядів на сутність та цілі поведіння зі злочинцями (період до 1990-х років) // Актуальні проблеми політики. – Одеса: Юридична література, 2010. – Випуск 40. – С.175-183; Ягунов Д. В. Глобалізаційна обумовленість «кризи покарання»: аналіз сучасних пенальних практик на основі кримінологічних поглядів Мішеля Фуко // Правова держава. - 2010. - №12. - С.325-330.

здатність кримінального закону та його застосування забезпечувати законослухняну поведінку громадян»².

«Наповнення» загальної превенції

Було б неправильним зводити загальну превенцію лише до залякування за допомогою кримінального закону.

Покарання включає до свого потенціалу ефект трьох видів.

По-перше, це власне залякування, формальне визначення якого зводиться до наступного: «Залякування – це відмова від дії в результаті усвідомлення ризику покарання за поведінку, що суперечить нормам»³.

По-друге, покарання підсилює моральні заборони.

По-третє, покарання може стимулювати законослухняну поведінку⁴.

Отже, функції залякування можна звести до наступного: 1) залякування у вузькому розумінні цього слова, коли злочинець виступає як раціональний актор, дбайливо вимірюючи баланс між задоволенням від злочину та болем від покарання; 2) демонстрація морального осуду вчинення деяких злочинів; 3) формування некримінального стилю поведінки; 4) виховання поваги до закону; 5) виховання звички підкорятися владі.

Проте, аналізуючи проблематику загальної превенції, все одно, увага мимоволі фокусується здебільшого на ефекті залякування. Мета загальної превенції і так сама по собі характеризується абстрактністю та аморфністю, а відтак – «незручністю» для перевірки відповідних наукових висновків на практиці. І лише такий компонент як залякування має найбільші шанси, щоб розцінюватися як такий, що може бути перевірений за допомогою соціологічних досліджень.

Однак для законодавця більш важливим є формування громадянами моральної звички бути законослухняними, коли б вони не вчиняли злочинів незалежно від того, чи були їм відомі ті або інші кримінально-правові заборони з відповідними негативними наслідками.

Раціоналізм як основа загальної превенції

Теорія загальної превенції базується на двох стовпах – на болю та задоволенні. Людина як раціональний актор, який має свободу волі, обирає на власний розсуд свою лінію поведінки. І, якщо задоволення переважатиме біль, людина здебільшого вчинятиме ту чи іншу дію. Якщо ж біль переважатиме задоволення, то людина, скоріше за все буде утримуватися від певної лінії поведінки. Отже, як зазначає американський криминолог М. Крон, покарання має бути суворим лише для того, щоб переважити потенційну вигоду від злочину⁵.

Загальна превенція як парадигма (філософський аспект)

² Анденес И. Наказание и предупреждение преступлений. – Москва: Прогресс, 1979. – С.26

³ Криминология / Под ред. Дж. Ф. Шелли / Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2003. – С.449.

⁴ Анденес И. Наказание и предупреждение преступлений. – Москва: Прогресс, 1979. – С.30.

⁵ Криминология / Под ред. Дж. Ф. Шелли / Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2003. – С.449.

Сучасні класичні кримінальні кодекси базуються на зазначеній вище ідеї раціонально встановленого балансу між болем та задоволенням, підвалини якої були закладені італійцем Чезаре Беккарія (1738 – 1794) та англійцем Джеремі Бентамом (1748 – 1832). І, на перший погляд, ніяких суперечливостей в ідеї загальної превенції не існує.

Проте мета загальної превенції насправді пов'язується з декількома обставинами, які в кінцевому рахунку надають підстави говорити про *ідеологізацію* та, у подальшому, *міфологізацію* цієї мети.

По-перше, загальнопревентивна функція покарання створює *парадигму*, що домінує в сучасному суспільстві. Сьогодні мета кримінально-правового залякування повністю *інтегрована* до загальноприйнятих цінностей суспільства.

Іншими словами, в сучасному суспільстві ідея про загальне кримінально-правове залякування була взята за *перевірену теорію*, хоч теорія насправді ніколи *не перевірялася*. Внаслідок цього була створена велика дистанція між філософським обґрунтуванням цієї мети та кримінологічним її підтвердженням.

Сучасне суспільство створює базову систему суспільної свідомості, де загальна превенція розглядається як наріжний камінь добре організованого суспільства. Лише тому, що уявлення про загальну превенцію в сучасному суспільстві є настільки парадигматичними, більшість соціальних подій набувають значущості в світлі саме цієї парадигми.

Так, коли рівень злочинності збільшується, ми говоримо, що санкції є недостатньо суворими і що суворіші заходи є необхідними для зниження злочинності. Коли рівень злочинності зменшується, використовується презумпція, що посилення кримінальної репресії зробило свою справу або соціальні характеристики найбільш криміногенних соціальних груп суттєво змінилися внаслідок сприйняття серйозності загрози кримінально-правових заходів.

По-друге, завдяки тому, що загальнопревентивний ефект покарання є настільки парадигматичним, тягар доказування перекладається на інші теорії. Внаслідок цього теорія загальної превенції стає теорією, яка надзвичайно негативно сприймає будь-яку критику.

По-третє, парадигматичність теорії загальної превенції дозволяє обґрунтовувати її положення з позиції «здорового глузду», маючи при цьому лише мінімальні підтвердження або не маючи їх взагалі. Як слушно зазначає Анденес, «емпіричного дослідження психології підкорення закону ніколи не відбувалося. У цій області ми перебуваємо немов у доломброзіанській ері. І замість серйозних дискусій часто можна почути загальні бездоказові твердження на кшталт «Я вірю (не вірю) в загальну превенцію»⁶.

Це означає, що в світлі теорії загальної превенції: 1) навіть суперечливі події інтерпретуються на її користь; 2) обов'язок невдачі теорії перекладається на її критиків; 3) «здоровий глузд» розглядається як найбільш важливе або навіть єдине підґрунтя теорії.

⁶ Анденес И. Наказание и предупреждение преступлений. – Москва: Прогресс, 1979. – С.65.

Чи є злочинець раціональним актором?

Класичні погляди на покарання, сформульовані Беккаріа та Бентамом, базуються на *раціональному злочинцеві*, який вільно та розсудливо робить вибір між плюсами від вчинення злочину та мінусами від покарання, що загрожує за його вчинення. Класична школа розглядає це питання як таке, на яке *начебто* надана остаточна відповідь.

Проте класичний погляд на цю проблему має три слабких місця.

По-перше, значна відповідь людей не вчиняють злочини не через страх бути покараними, а завдяки своїм моральним установкам. Блискуче висловлення з цього приводу можна знайти в монографії Анденеса «Деякі люди, можливо, утримуються від вбивства через страх, що їх повісять, якщо вони його вчинять. Сотні тисяч утримуються від вбивства через те, що вбивство є огидним для них»⁷.

Відомий український кримінолог В. Туляков також слушно підкреслює: «Безліч заборон спрямовано на населення в цілому, але більшість злочинів вчиняють кримінально активні 10%. Прошарок, що залишився, не реагує на заборони, оскільки не бачить у такій поведінці сенсу та не розуміє характерних рис самих заборон»⁸.

По-друге, чи є злочинець раціональним актором – відповідь на це питання залишається відкритою. Не можна впевнено сказати, що злочинець, вчиняючи злочин внаслідок недостатнього самоконтролю, робить раціональний вибір. Багато у чому варто погодитися з Енріко Феррі: «Свобода волі є виключно суб'єктивною ілюзією»⁹.

По-третє, загальна дискусія про загальну превенцію повинна будуватися на аналізі кожного виду злочину *окремо*. Потенційний превентивний ефект покарання за вбивство абсолютно відрізняється від потенційного превентивного ефекту покарання за дорожньо-транспортну пригоду. Можна сказати, що вивчення загальнопревентивного ефекту кримінального покарання *в цілому* не має сенсу.

Тим не менш, відповідаючи на питання щодо раціональності вибору при вчиненні злочину треба не забувати думку Анденеса: юрист має невеликий обсяг знань про психологію тих осіб, які вступають в конфлікт з законом. Тому він може не помітити ірраціональні фактори людської мотивації і конструює поверхові психологічні пояснення, які основані на позиції, що злочин породжується свідомим раціональними думками про найбільший вииграш¹⁰.

Тому ми, в свою чергу, значною мірою дотримуємося думки, що не страх перед покаранням (*модель Бентама*), а внутрішні моральні заборони (*психіатрична модель*) грають роль двигуна загальної превенції. Не можна не погодитися з Анденесом, що в аспекті дослідження загальнопревентивного

⁷ Анденес И. Наказание и предупреждение преступлений. – Москва: Прогресс, 1979. – С.43.

⁸ Туляков В. О. Шляхи кримінально-правового регулювання // Шлях до кримінології. Пам'яті А. П. Закалюка : збірник матеріалів / Національна академія правових наук України. Координаційне бюро з проблем кримінології та кримінологічних досліджень. – К.: Запоріжжя, 2010. – С.45-46.

⁹ Ферри Э. Уголовная социология. – М.: Инфра-М, 2009. – С.53.

¹⁰ Анденес И. Наказание и предупреждение преступлений. – Москва: Прогресс, 1979. – С.29.

покарання людей можна розділити на три групи: 1) законослухняні люди, які не вчиняють злочинів незалежно від загрози покарання; 2) потенційні злочинці, які б вчинили злочин, якби не загроза покарання; 3) злочинці, які, можливо, порушили б закон, проте не настільки, щоб покарання утримувало їх від вчинення злочинів¹¹.

Ми можемо продовжити цей перелік 4-м пунктом, включивши до нього категорію звичних злочинів, які не мають ніякого страху перед покаранням¹².

Загальна превенція і «білокомірцеві» злочини

Як слушно зазначає Анденес, психологія раціонального вибору може бути застосована лише до деяких категорій злочинів (таких як «білокомірцеві» злочини та організована злочинність»). Варто погодитися, що багато з них будуть тверезо та розсудливо оцінювати ризики бути спійманими за ці злочини.

Загальна превенція і «традиційні» корисливі злочини

Зазвичай корисливі злочини розглядаються як приклад раціонального вибору злочинця. З цим важко спорити. Дійсно, сам факт корисливого злочину обумовлює аналіз причин та умов його вчинення в контексті категорії раціональності.

Проте деякі випадки можна розглядати як виняток з правила. Відповідний приклад можна знайти у відомому романі «Золоте теля»: «Внезапно... со стороны, где колыхался Балаганов, послышался женский вой: «Украли! Держите! Да вот же он стоит!». ... Бортмеханик еще и сам не понимал, что случилось, а его уже держали за руку, в которой крепко была зажата грошовая дамская сумочка с мелкой бронзовой цепочкой. ... Проходя мимо Остапа, Шура горестно шептал: «Что ж это такое? Ведь я машинально...».

Анденес наводить приклад одного крадія, який у віці 85 років вийшов із в'язниці за амністією, провівши сумарно за ґратами понад 50 років, і майже одразу був затриманий за спробу кишенькової крадіжки¹³.

Подібні приклади наводять на думку, що раціоналізм навіть корисливих злочинів вимагає більш прискіпливого аналізу механізму їх вчинення.

Безумовно, звернення до наукових досліджень з питань причин та умов вчинення корисливих злочинів надасть більше інформації для аналізу цього питання. Проте ми маємо усі підстави стверджувати, що далеко не кожна крадіжка є раціональною.

Загальна превенція і насильницькі та статеві злочини

¹¹ Саме тому ми не можемо погодитися з О. Шинальським, який розглядає злочинця як раціонального актора та зазначає, що ефективність загального запобігання залежить від рівня розкриття злочинів (Шинальський О. Мета покарання у контексті сучасної теорії кримінального права // Вісник прокуратури. – 2003. – №8(26). – С.49).

¹² Ягунов Д. Позитивізм та безпека суспільства або друге життя теорії природженого злочинця // Ринкова економіка: Сучасна теорія і практика управління. Том 12. Випуск 26, ч.2: збірник наукових праць / ОНУ ім. І.І.Мечникова. - Одеса, 2009. - С.132-138.

¹³ Анденес И. Наказание и предупреждение преступлений. – Москва: Прогресс, 1979. – С.70.

Говорити про раціональність у випадку вбивства, вчиненого у побуті або внаслідок бійки в ресторані, у випадку зґвалтування, вчиненого нетверезим чоловіком, або злочину, вчиненого групою підлітків, є несерйозним¹⁴.

Статеві злочини належать до групи злочинів, щодо яких загально превентивний скептицизм є категорично обґрунтованим. «Прив'язати» статистику зґвалтувань до якихось соціальних або економічних факторів неможливо. Статистика зґвалтувань в Україні свідчить, що кількість цих злочинів залишається відносно стабільною. В Україні протягом 2001-2006 рр. було зареєстровано 6023 зґвалтування. Упродовж 2006-2010 рр. мала місце тенденція до певного зниження кількості зґвалтувань. Крім цього, в окремі періоди і в окремих регіонах рівень зазначених злочинів має відносно стабільний характер¹⁵.

Згідно з дослідженням О. Лукаш, 25% злочинців вчинили зґвалтування у віці до 14-18 років. Ще 32% злочинців вчинили злочин у віці від 19 до 23 років.

¹⁴ Анденес И. Наказание и предупреждение преступлений. – Москва: Прогресс, 1979. – С.183.

¹⁵ Корчовий М. Кримінологічні проблеми боротьби зі зґвалтуваннями, вчинюваними неповнолітніми: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ України. - К., 2000.

Тому в цьому контексті можна ще раз замислитися, чи можуть неповнолітні *раціонально* оцінити цей злочин?

Питання щодо «раціоналізму» стає ще більш актуальним, коли згадується, що 91% зґвалтувань учинено в стані алкогольного сп'яніння¹⁶. Аналіз зґвалтувань, вчинених неповнолітніми, підтверджує, що 75% опитаних неповнолітніх вчинили злочин у стані алкогольного сп'яніння, 15% – у стані наркотичного і токсичного сп'яніння¹⁷.

Інше питання може постати в цьому контексті. Сьогодні ми можемо спостерігати повернення до антропологічної школи з її концепцією небезпечного стану особи. На сучасному етапі можна спостерігати відродження концепції соціального захисту, основи якої було сформульовано ще у ХІХ столітті представниками зазначеної школи (Ч. Ломброзо, Е. Феррі, Р. Гарофало, Д. Дріль). Ця школа розглядала злочин як прояв хворобливого, тобто небезпечного стану особи. Злочинець, на відміну від класичного підходу, не розглядався як раціональний актор, а його злочин – як прояв його вільного вибору. В багатьох західних країнах вже давно існують реєстри, куди вносяться особи, які вчинили статеві злочини або злочини, пов'язані з педофілією¹⁸.

Сучасний «інструментарій» кримінально-правового впливу щодо статевих злочинців (електронний моніторинг, територіальні обмеження, обмеження в певних правах, необмежене поширення статусу «небезпечного злочинця» або «злочинця за звичкою», «закони Меган», реєстри небезпечних злочинців, хімічна кастрація, максимальні строки ув'язнення, невизначені вироки, заборона контактів з потенційними жертвами, заборона застосовувати умовно-дострокове звільнення, обов'язок регулярно проходити тестування на детекторі брехні) – що це? Як можуть подібні заходи розцінюватися з позицій класичного кримінального права, що ґрунтується на концепції свободи волі, раціонального вибору, з пошуком балансу між тяжкістю злочину та суворістю покарання?¹⁹. Усі ці тенденції надають підстави говорити про практичну нереалізованість ідеї загальної превенції з усіма її компонентами.

Наскільки залякування спрацює?

Для підтвердження цієї гіпотези спробуємо звернутися до досліджень деяких вітчизняних та зарубіжних кримінологів.

Свого часу відомі радянські вчені А. Наташев та І. Стручков писали, що ефективність загального попередження злочинів має стати предметом спеціального дослідження. Поки що не існує конкретних соціологічних досліджень цієї проблеми, тому важко сказати наскільки ефективно вирішується проблема загального попередження завдяки покаранню²⁰.

¹⁶ Лукаш А. Зґвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та їх попередження. : Автореф. дис... канд. наук: 12.00.08 - 2007.

¹⁷ Корчовий М. Кримінологічні проблеми боротьби зі зґвалтуваннями, вчинюваними неповнолітніми: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. - К., 2000.

¹⁸ Ягунов Д. Позитивізм та безпека суспільства або друге життя теорії природженого злочинця // Ринкова економіка: Сучасна теорія і практика управління. Том 12. Випуск 26, ч.2: збірник наукових праць / ОНУ імені І.Мечникова. - Одеса, 2009. - С.132-138.

¹⁹ Ягунов Д. Позитивізм та безпека суспільства або друге життя теорії природженого злочинця // Ринкова економіка: Сучасна теорія і практика управління. Том 12. Випуск 26, ч.2: збірник наукових праць / ОНУ імені І.Мечникова. - Одеса, 2009. - С.132-138.

²⁰ Наташев А.Е., Стручков И. А. Основы теории исправительно-трудового права. – М., 1967. – С.20.

Висновок зарубіжних дослідників щодо теорії загальної превенції можна відобразити за допомогою думки норвезького кримінолога Анденеса: «У наших ранніх дискусіях з питання загальної превенції ми повинні були спиратися на несистемний досвід, загальні психологічні раціональності, самоаналіз та історичний досвід. Чи можна сказати, що за останні десять років дослідження суттєво змінили ситуацію? Дати ясну відповідь не уявляється легким завданням»²¹.

Подібні думки є непоодинокими. Чимало західних кримінологів підсумували свої дослідження загальної превенції за допомогою висновку (Бейлелвельд (1979), Тен (1987), Уокер (1991), Хадсон (1996), Кавадіно (2000), Дігнен (2000) та інші).

Створюється складна ситуація. З одного боку, нелегко заперечувати загальнопревентивний ефект кримінально-правових заборон. Дійсно інколи в деяких соціальних умовах деякі кримінальні санкції мають попереджувальний ефект.

Проте, з іншого боку, ідея, що посилення кримінальної репресії автоматично забезпечує досягнення загальнопревентивної мети, не має очевидних доказів, які б були достатніми для того, щоб переконувати. Численні кримінологічні дослідження до цього часу не надали прямих та чітко сформульованих доказів того, що залякування спрацьовує²².

Проблема визначення «поняття «страх перед покаранням»

Ідея, що потенційний злочинець не вчиняє злочин лише через страх бути покараним, здається простою або навіть примітивною.

Але проблема дискусії щодо превентивного потенціалу покарання пов'язана із суто суб'єктивним фактором. Йдеться про те, що *суворість покарання є оціночним поняттям*.

Крім того, занадто широкий підхід до проблеми загальної превенції не дає можливості аналізувати рівень впливу загрози покарання на *окремого індивідуального злочинця*. Покарання, яке для однієї особи буде соціально-психологічною катастрофою, для іншого може бути нісенітницею, порівняно з іншими соціальними наслідками, які лише опосередковано пов'язані із покаранням.

Набагато більше значення має не страх бути викритим та покараним, а страх, що за покаранням буде слідувати відповідний скандал та зміна соціальної ролі. Державний службовець, який взяв хабар, позбавиться посади. Касир, який допустив розтрату, більше не візьмуть на аналогічну роботу. Вчитель, який вчинив розпусні дії, не зможе працювати в освітній сфері. Саме це Нільс Крісті визначив як *«теорія вартості покарань»*²³.

Отже, «страх перед покаранням» може означати для різних категорій людей: 1) страх, що суддя призначить максимальний строк покарання в межах санкції; 2) страх, що суддя замість умовного засудження призначить вирок з

²¹ Mathiessen T. Prison on Trial. – Winchester: Waterside Press, 2000. – P.58.

²² Кримінологія / Под ред. Дж. Ф. Шелли / Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2003. – С.450-451.

²³ Лайне М. Кримінологія и социология отклоненного поведения. – Хельсинки, 1994. – С.105.

будь-яким реальним покаранням, пов'язаним із позбавленням волі; 3) страх, що взагалі буде будь-який вирок. Цей список можна розширяти, беручи до уваги, що для когось навіть повістка про виклик на допит до слідчого може викликати страх та створювати ефект фактичного покарання.

З іншого боку, сьогодні існують непоодинокі приклади, коли дезадаптовані люди без засобів до існування та місця проживання вчиняють злочини, щоб спеціально потрапити до в'язниці.

Крім того, виключно суб'єктивною є оцінка *тривалості строку покарання*.

Класичний погляд на цілі покарання шукає відповідь на питання: «Яка «концентрація кари» необхідна, що покарання мало загальнопревентивний ефект та дійсно залякувало? Враховуючи суто суб'єктивну природу «страху перед покаранням», можна впевнено сказати, що відповіді на нього ми надати не можемо. Тому замість відповіді на нього при розрахунку карального потенціалу покарання беруться не наукові дослідження, а філософські роздуми та фікції.

Що більше утримує: моральність чи страх?

Загальна превенція набагато більше має справу з психологією законослухняних громадян, аніж з психологією злочинців²⁴.

Тому М. Крон слушно підкреслює, що моральний осуд має набагато більший залякуючий ефект, ніж формальне покарання. Коли люди насправді вважають певний вчинок гріховним або дуже поганим, вони утримуються від його вчинення незалежно від загрози формальних санкцій²⁵.

Мораль формує кримінальне право більше, ніж навпаки²⁶. Тому можливості кримінального права створювати або посилювати моральний осуд певних видів поведінки або добиватися морального просвітлення обмежені.

Страх бути покараним або страх бути викритим у вчиненні злочину? (кримінологічний аспект)

В контексті цієї дискусії неодмінно постає традиційне для неї питання: що має більший превентивний ефект – страх *покарання* або страх *бути пійманим за вчинений злочин*?

З цього питання М. Крон слушно зазначає, що найбільш сумнівною особливістю досліджень щодо можливостей залякування є ідея, що люди володіють інформацією про невідворотність покарання та його суворість та що усвідомлення зазначеного вище впливає на ймовірність вчинення ними злочинів. Проте навіть на теоретичному рівні можна запитати себе, чи знають, наприклад, неповнолітні про те, як саме вони можуть бути покарані у випадку вчинення ними злочину?

Є очевидним, що усвідомлення невідворотності покарання стосується того, як має функціонувати система кримінальної юстиції, а не як вона фактично функціонує²⁷. Анденес слушно зазначає, що загроза покарання міститься в

²⁴ Анденес И. Наказание и предупреждение преступлений. – Москва: Прогресс, 1979. – С.61.

²⁵ Криминология / Под ред. Дж. Ф. Шелли / Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2003. – С.453.

²⁶ Анденес И. Наказание и предупреждение преступлений. – Москва: Прогресс, 1979. – С.42.

²⁷ Криминология / Под ред. Дж. Ф. Шелли / Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2003. – С.451.

кримінально-правових нормах, проте слова закону не можуть розглядатися ізольовано від механізму юстиції²⁸.

В будь-якому випадку аналіз загальної превенції є поверховим без аналізу ефективності допоміжного апарату превенції – системи правоохоронних органів, відповідальних за розслідування злочинів та притягнення до відповідальності злочинців.

У цьому контексті одним з найбільш яскравих прикладів з реального життя є ситуація з поліцією Данії. Як відомо, у 1944 р. німецька окупаційна адміністрація прийняла рішення розформувати датську поліцію у зв'язку з її небажанням співпрацювати з німцями у справі подолання визвольного руху. Близько 10 тис. датських поліцейських були усунуті від повноважень, а майже 2 тис. з них – ув'язнені. Функції поліції були передані армійським підрозділам. Криміногенна ситуація змінилася неймовірно швидко. Якщо у 1939 р. у Копенгагені реєструвалося 10 збройних пограбувань на рік, то у 1943 р., внаслідок об'єктивної руйнації нормальних умов життя громадян, кількість озброєних пограбувань зросла до 10 на місяць. Проте одразу ж після розпуску цивільної поліції кількість озброєних пограбувань зросла до 120 на місяць. За даними страхових компаній, кількість крадіжок зросла більш ніж в 10 разів.

Саме цей приклад використовується у багатьох західних підручниках з кримінології. Він вражає, проте водночас це – найбільш радикальний приклад, обумовлений умовами воєнного часу. Для мирного часу він чи навряд може служити вагомим аргументом.

Аналогічний приклад можна знайти, коли після Другої світової війни американською окупаційною владою була розформована німецька поліція, наслідком чого стався значне зростання показників злочинності²⁹.

Інший приклад. В ніч на 31.07.1919 р. відбувся страйк поліції м. Ліверпуль. На поліцейських, які залишилися на службі, була здійснена значна кількість збройних нападів. За декілька наступних днів понад 400 магазинів було пограбовано із використанням зброї³⁰.

Ще один приклад. 09.09.1919 р. поліція м. Бостон вийшла на страйк з вимогою покращення умов праці. З 1544 поліцейських 72% відмовилися виконувати свої обов'язки. В ніч з 9 на 10 вересня місто стало свідком спалаху грабежів та хуліганства. Не зважаючи на використання підрозділів гвардії штату, виявилось, що їх досвіду недостатньо для забезпечення громадського порядку без втрати людських життів³¹.

І, нарешті, ще один приклад. В жовтні 1969 р. відбувся страйк поліцейських м. Монреаль. Канадська газета «Торонто Стар» таким чином охарактеризувала сутність та наслідки цієї події: «Хоча недозволений страйк мав місце лише один день, він надав декілька гірких уроків усій Канаді. Перший урок стосувався наслідків страйку для громадського порядку. За декілька годин велике місто було охоплено анархією та буйством хуліганів, яких нікому було зупинити. Другий урок полягав у тому, що система порядку

²⁸ Анденес И. Наказание и предупреждение преступлений. – Москва: Прогресс, 1979. – С.30.

²⁹ Adler F., Mueller G., Lauter W. Criminal Justice. – New-York, 1994. – P.114.

³⁰ Анденес И. Наказание и предупреждение преступлений. – Москва: Прогресс, 1979. – С.70.

³¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Boston_Police_Strike

та законослухняного поведінки виявилася неміцною. Можна було очікувати, що за відсутності поліцейських професійні злочинці з особливою енергією візьмуться за свою роботу. Але злякало те, що звичайні громадяни віддалися пограбуванням, вуличним бійкам та підпалам. Звичайно, лише меншість дозволила собі піти на це. Проте їх кількість є достатньою в Монреалі або іншому місті, що перетворити його на джунглі, доки не буде встановлено звичайний правопорядок»³².

Тому важливо підкреслити: коефіцієнти арештів дають набагато більше уявлення про дію загальної превенції, аніж коефіцієнти ув'язнення. Крім того, арешт населення сприймається як справжнє покарання і тягне за собою неприємності та соціальну стигму.

Провідним фактором в створенні стримуючого ефекту є ризик викриття поліцією, але не об'єктний ризик викриття, а ризик, що береться до уваги потенційним злочинцем. Багато людей не вчиняють злочин через саме це *перебільшене* уявлення про ризик³³. Проте, з іншого боку, оцінювання ефекту залякування через страх бути пійманим також має певні труднощі. Дослідження Л. Зальцмана не підтвердили гіпотезу, що люди не вчиняють злочинів тому що вони можуть бути пійманими з достатньо великою долею ймовірності³⁴.

Як приклад можна навести окремі статистичні дані щодо розкриття злочинів в Англії, Уельсі, Шотландії, Північній Ірландії та Україні (%)³⁵.

2002-2003	Англія та Уельс	Шотландія	Північна Ірландія
Злочини у сфері незаконного обігу наркотиків	93	99	68
Насильницькі злочини	54	81	51
Статеві злочини (крім зґвалтування)	43	77	47
Зґвалтування	36	77	47
Шахрайство	26	82	28
Розбійні напади	18	38	13
Крадіжки та зберігання викрадених речей	16	34	14
Викрадення транспортних засобів	15	35	11
Викрадення речей з транспортних засобів	6	18	3
Крадіжка із проникненням до приміщення	12	26	10
Пошкодження майна	13	22	13
Інші злочини	69	99	40
Усі злочини	24	46	23

³² Анденес И. Наказание и предупреждение преступлений. – Москва: Прогресс, 1979. – С.139.

³³ Анденес И. Наказание и предупреждение преступлений. – Москва: Прогресс, 1979. – С.72.

³⁴ Криминология / Под ред. Дж. Ф. Шелли / Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2003. – С.453.

³⁵ <http://www.suite101.com/content/uk-police-crime-detection-rates-comparison-with-gcse-standards-a294319>
<http://tsn.ua/ukrayina/gpu-v-ukrayini-ne-rozkrito-kozhen-tretii-zlochyn.html>

	Насильницькі злочини		Статеві злочини		Розбійні напади		Загальний відсоток		
	2006	2009	2006	2009	2006	2009	2006	2008	2009
Англія	53	47	35	39	18	21	-	-	-
Уельс	66	56	66	56	33	34	-	-	-
Шотландія	-	69	-	69	-	46	-	-	-
Північна Ірландія	57	31	57	31	16	16	-	-	-
Україна	-	-	-	-	-	-	67	71	64

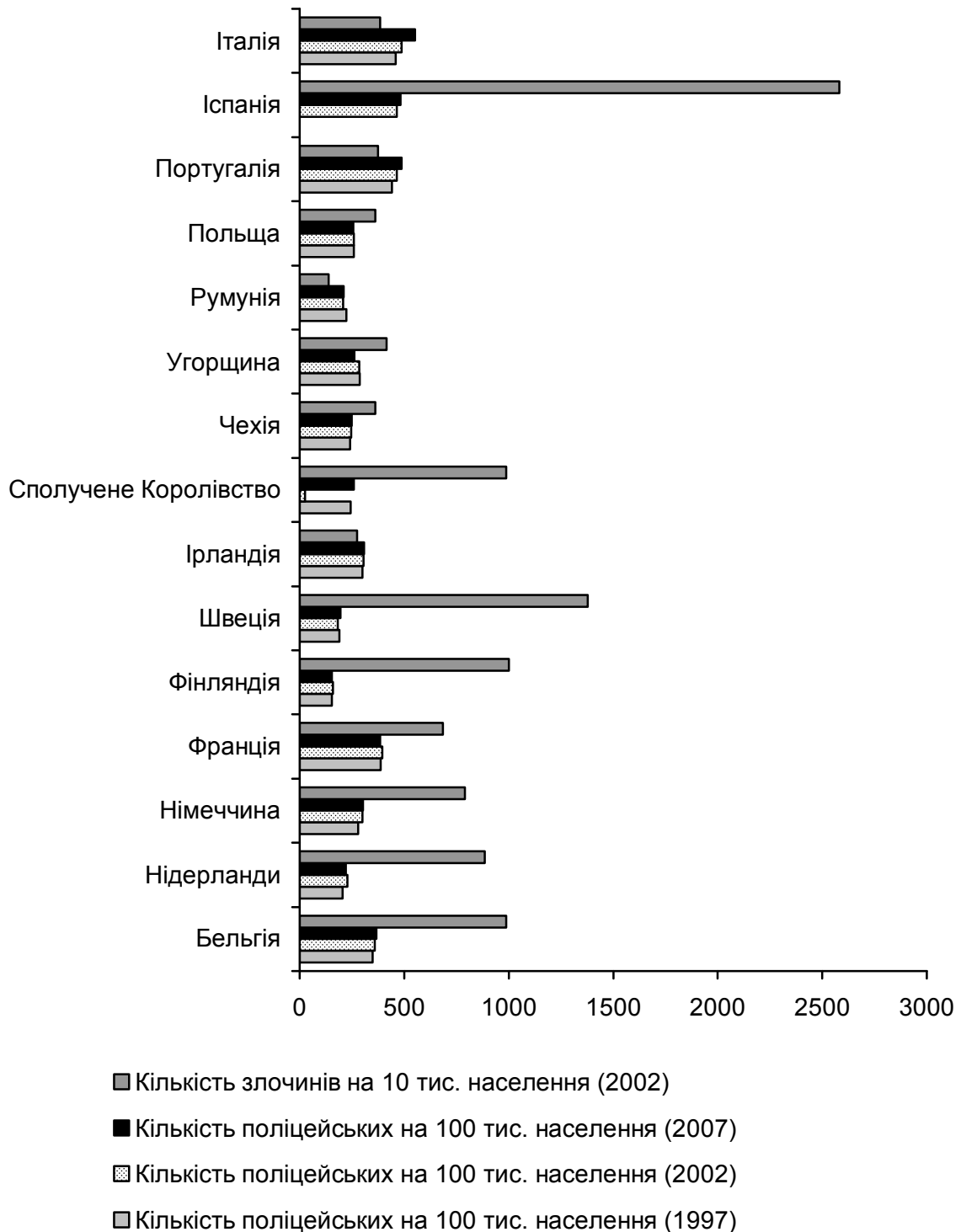
Крім того, варто взяти до уваги статистичні дані щодо кількості поліцейських та рівня злочинності.

Дані щодо кількості поліцейських на 100 тис. населення представлені у поданій нижче таблиці³⁶:

	1997	2002	2007
Бельгія	350	360	366
Нідерланди	205	229	220
Данія	186	191	195
Німеччина	280	300	304
Франція	387	394	385
Австрія	330	345	321
Ліхтенштейн	-	236	264
Люксембург	268	282	319
Швейцарія	201	208	224
Ісландія	-	237	222
Норвегія	187	182	160
Фінляндія	153	159	155
Швеція	190	181	196
Ірландія	300	305	308
Сполучене Королівство	244	255	258
Чехія	242	446	248
Угорщина	287	285	262
Румунія	223	207	210
Словенія	343	371	396
Словаччина	364	260	262
Польща	259	260	257
Кіпр	614	642	660
Мальта	-	455	454
Греція	411	470	458
Португалія	441	465	488
Іспанія	-	464	483
Італія	459	488	552
Латвія	453	438	360

³⁶ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/images/0/0f/Police_officers.png

Литва	406	336	330
Естонія	312	257	242
Хорватія	510	440	460
Туреччина	479	538	473

Статистичні дані свідчать про те, що нелегко знайти пряму залежність показників злочинності від кількості поліцейських.

З іншого боку, можна стверджувати, що загальна превенція як мета покарання безпосередньо залежить не від рівня суворості санкцій, а від

реальних можливостей системи кримінальної юстиції. В іншому випадку нерідко спрацьовує *загальнопревентивний компенсаторний механізм*: якщо не вдається розрити належну кількість злочинів, законодавча влада іноді намагається вирішити цю проблему за допомогою поверхових заходів, що призводять до посилення відповідальності за певні злочини.

Злочини неповнолітніх: страх покарання або страх арешту

В 1987 р. німецький кримінолог Шуман в м. Бремен провів дослідження страху перед покаранням. Дослідження охоплювало ставлення до покарання та арешту 1600 юнаків у віці від 15 до 17 років. За його результатами Шуман зробив висновок, що молодь *ніякого* страху перед покаранням не відчувала. Був *певний* страх перед можливістю бути заарештованим поліцією, проте, за даними Шумана, цей страх не відчували ті юнаки, які б за певних умов могли вчинити вбивство, розбійні напади або злочини, пов'язані із наркотиками³⁷.

Загальна превенція та сучасне суспільство

Проблема загальнопревентивного впливу не може аналізуватися без врахування одного вкрай важливого аспекту. В сучасному глобалізованому, індустріалізованому та урбанізованому суспільстві низка соціальних факторів роблять злочин *анонімним*. Відтак і реакція на злочин набуває абстрактно-анонімного характеру.

Йдеться про те, що сучасна «масова злочинність» (крадіжки, угони автомобілів, злочини у сфері обігу наркотиків тощо) характеризується низьким рівнем розкриття.

Збільшення соціальної мобільності є пропорційним послабленню соціального контролю. Сучасне індустріалізоване та урбанізоване суспільство характеризується тим, що люди знають один одного менше. Так само вони знають дедалі менше про власність друг друга. Як наслідок, злочинцям

³⁷ Mathiessen T. Prison on Trial. – Winchester: Waterside Press, 2000. – P.61.

набагато легше знаходити місця та території, де вони невідомі, так само як і місця збуту набутого злочинним шляхом майна. Анонімність цих злочинів призводить до низького рівня їх розкриття, що є похідним від сутності сучасного суспільства та не пов'язаний з недостатніми ресурсами в діяльності поліції.

Прикладом може служити Сполучене Королівство, де відсоток розкриття крадіжок майна, транспорту або крадіжок з транспортних засобів становить 6 – 16%.

Отже, проблема залякування за допомогою покарання безпосередньо пов'язана із дослідженням рівня розкриття злочинів та ефективністю діяльності поліції в цілому.

Смертна кара як інструмент загальної превенції: приклад для вивчення

Будь-яка дискусія щодо кримінально-правового залякування не може не згадати загальнопревентивний ефект покарання у виді смертної кари.

Станом на 2010 р. з 193 держав, які є членами ООН або мають статус спостерігача:

- 41 (21%) зберігали смертну кару в законодавстві та використовували її на практиці;
- 95 (49%) не допускали застосування смертної кари за будь-яких умов;
- 8 (4%) допускали застосування смертної кари за певних умов (наприклад, у випадку оголошення стану війни);
- 49 (25%) зберігали смертну кару в законодавстві, проте не використовували її принаймні останні 10 років або запровадили мораторій на її застосування³⁸.

Враховуючи, що Європа проголошена «територією, вільної від смертної кари», увага дослідника в цьому контексті мимоволі фокусується на прикладах з США. Канада усунула смертну кару з переліку покарань з 1976 р., австралійські штати – з середини 1980-х рр.

Щодо США, то за період з 1930 по 1990 р. було страчено 4 тис. осіб, з яких 150 – після 1977 р.³⁹. Станом на березень 2011 р. 34 з 50 американських штатів застосовують смертну кару.

В 16 штатах смертна кара як вид покарання скасована: Мічиган (скасована 1846 р.), Вісконсін (скасована 1853 р.), Мен (скасована 1887 р.), Міннесота (скасована 1911 р.), Гавайї (скасована 1948 року), Аляска (скасована 1957 р.), Вермонт (скасована 1964 р.), Айова (скасована 1965 р.), Північна Дакота (скасована 1973 р.), Род Айленд (скасована 1979 р.), Масачусетс (з 1984 р. запроваджено мораторій), Нью-Йорк (з 2004 р. запроваджено мораторій), Нью-Джерсі (скасована 2007 р.), Нью-Мексіко (скасована 2009 р.), Іллінойс (скасована 2011 р.).

Станом на середину квітня 2011 р. законопроекти щодо скасування смертної кари зареєстровано у представницьких органах штатів Коннектикут,

³⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Use_of_capital_punishment_by_country

³⁹ Лайне М. Криминология и социология отклоненного поведения. – Хельсинки, 1994. – С.148.

Флорида, Індіана, Канзас, Кентуккі, Міссурі, Небраска, Огайо, Пенсільванія, Техас.

З іншого боку, законопроекти щодо відновлення смертної кари зареєстровано у представницьких органах штатів Гавайї, Іллінойс, Масачусетс та Нью-Джерсі.

Орегон запровадив знову смертну кару 1978 р. після її заборони 1964 р.

Делавер запровадив знову смертну кару 1961 р. після її заборони 1958 р.

Територіальні одиниці Пуерто-Ріко та Вашингтон скасували смертну кару відповідно 1929 р. та 1981 р.

Крім того, варто нагадати, що в США з 1972 р. до 1976 р. а застосування смертної кари існував мораторій. Проте, наприклад, з моменту відновлення смертної кари в Канзасі та Нью-Гемпшир смертні вироки не виконувалися. В Пенсільванії було страчено трьох осіб, в Південній Дакоті – одну особу. Тобто, можна вважати що зазначені штати ввели фактичний мораторій, хоч в Канзасі та Південній Дакоті законопроекти про скасування смертної кари було відхилено.

В Північній Кароліні фактичний мораторій має місце завдяки рішенням Медичної ради штату, яке заборонило медичним працівникам брати участь в процедурі смертної кари, без участі яких, звичайно, вирок виконуватися не може.

У штаті Небраска з 1976 р. було страчено 3 особи. У лютому 2008 р. Верховний суд штату Небраска визнав використання електричного стільця таким, що не відповідає Конституції штату. Лише у травні 2009 р. на законодавчому рівні було запроваджено новий метод виконання у виді летальної ін'єкції⁴⁰.

У листопаді 2009 р. Верховний суд штату Кентуккі запровадив мораторій на смертну кару до прийняття закону, що регламентує використання летальної ін'єкції як методу виконання вироку.

Кримінологічні дані щодо превентивного ефекту смертної кари є надзвичайно суперечливими.

Свого часу дослідження Ерліха (Isaac Ehrlich, 1975), в якому зазначалося, що кожна страта рятує від 8 до 20 людських життів в майбутньому, спричинило ефект вибуху, суттєво вплинуло на ставлення американців до смертної кари та стало своєрідним орієнтиром для прихильників смертної кари⁴¹. Окремі положення дослідження Ерліха цитувалися навіть у відомому рішенні Верховного суду США *Gregg v. Georgia*, відповідно до якого було знято мораторій на застосування смертної кари.

В багатьох сучасних дослідженнях зазначається, що «результати є очевидними: страти лякають вбивць, і упродовж мораторію на застосування смертної кари рівень умисних вбивств суттєво зростає»⁴²:

⁴⁰ <http://www.1011now.com/political/headlines/46424547.html>

⁴¹ Isaac Ehrlich, The Deterrent Effect of Capital Punishment: A Question of Life and Death, 65 American Economic Review 397 (1975); Isaac Ehrlich, Capital Punishment and Deterrence: Some Further Thoughts and Additional Evidence, 85 Journal of Political Economy 741 (1977); Анденес І. Наказание и предупреждение преступлений. – Москва: Прогресс, 1979. – С.193.

⁴² Sharp D. The Deterrent Effect of the Death Penalty. Джерело доступу – <http://www.hoshuha.com/resources/deteff.htm>

- дослідження Emory University (2003): кожна страта рятує 18 людських життів в майбутньому. Наявність мораторію призводить до зростання рівня вбивств;

- дослідження University of Colorado (2003): кожна страта рятує 5-6 людських життів в майбутньому;

- дослідження SUNY (2001): скасування смертної кари знижує залякуючий ефект інших видів покарань;

- дослідження Clemson University (2003): смертна кара має ефект залякування щодо усіх категорій вбивць;

- дослідження Dr. Paul Zimmerman (2003): лише за один рік кожна страта утримує від вчинення злочину від 3 до 25 потенційних вбивць.

Відповідно до статистичних даних за період мораторію на застосування смертної кари кількість вбивств в США зростає з 11 тис. до 23 тис. Рівень вбивств на 100 тис. населення зріс з 5,6 до 10.

Упродовж 1967-1980 рр. в США виконувалася 1 смертна кара за 3 роки. Рівень вбивств знизився з 10,2 в 1980 р. до 5,5 в 2000 р.⁴³. З 2000 р. до 2008 р. рівень вбивств залишався постійним – 5,5 на 100. тис. населення. В 2008 р. він навіть впав до 5 на 100 тис. населення.

Проте порівняльний аналіз кримінологічних даних щодо окремих штатів наводить на деякі думки щодо реального ефекту залякування за допомогою смертної кари. В подані нижче таблиці відображено дані щодо рівня вбивств у штатах, де зберігається смертна кара, порівняно зі штатами, де смертна кара усунута з переліку покарань (станом на 2009 р.)⁴⁴:

Штати зі смертною карою	Штати без смертної кари
Луїзіана (11,8)	Мічиган (6,3)
Теннессі (7,3)	Нью-Джерсі (3,7)
Алабама (6,9)	Аляска (3,1)
Міссісіпі (6,4)	Род-Айленд (2,9)
Міссурі (6,4)	Массачусетс (2,6)
Арканзас (6,2)	Вісконсін (2,5)
Невада (5,9)	Мен (2)
Джорджія (5,8)	Гавайї (1,7)
Пенсільванія (5,2)	Північна Дакота (1,5)
Небраска (2,2)	Вермонт (1,1)
Орегон (2,2)	Айова (1,1)

Статистичні дані, представлені в поданій нижче таблиці, яскраво свідчать про те, що рівень умисних вбивств в штатах зі смертною карою є більшим, ніж аналогічний показник в штатах, де смертна кара не застосовується⁴⁵:

⁴³ Sharp D. The Deterrent Effect of the Death Penalty. Джерело доступу – <http://www.hoshuha.com/resources/deteff.htm>

⁴⁴ www.deathpenaltyinfo.org/murder-rates-nationally-and-state

⁴⁵ www.deathpenaltyinfo.org/deterrence-states-without-death-penalty-have-had-consistently-lower-murder-rates

	1990	1992	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009
Штати зі смертною карою	9,5	9,5	9,2	7,7	6,5	5,7	5,8	5,7	5,9	5,8	5,7	5,3
Штати без смертної кари	9,2	8,6	7,9	5,4	4,6	4,2	4,3	4	4,2	4,1	4	3,9

В Канаді, наприклад, відмінили смертну кару з 1976 р. коли рівень вбивств на 100 тис. населення становив 3,09. Вісім років після цього, в 1983 р., відповідний показник становив 2,74⁴⁶.

Щодо США, то норвезький кримінолог Анденес також звертає увагу на таких важливий чинник, який частково пояснює зазначені вище статистичні показники, як наявність більшої концентрації насильства в культурі південних штатів, де здебільшого зберігається смертна кара⁴⁷.

Громадська думка в США щодо стримуючого ефекту смертної кари також змінюється. За даними дослідження Gallup Poll, якщо в 1985 р. 62% опитаних респондентів вважали, що смертна кара стримує вбивць, то в 2004 р. – лише 38%. В 2006 р. – такої думки дотримувалися 34% респондентів⁴⁸.

Тому не випадково професор Дж. Феген наступним чином підсумовує сучасні погляди щодо залякуючого ефекту смертної кари: 1) не всі вбивства мають однакову природу, тому було б спрощенням говорити, що усі вбивці однаково ставляться до небезпеки бути страченими; 2) було б спрощенням говорити, що таке надзвичайно рідкісне явище як смертна кара може впливати на численні соціальні процеси, які створюють умови для вчинення вбивств; 3) високий рівень розкриття злочинів має набагато більший ефект, ніж нечасті випадки смертної кари, які не привертають увагу преси; 4) численні дослідження вказують, що раціоналізм в процесі вчинення насильницьких злочинів є надзвичайно низьким або може навіть нульовий; 5) ми не маємо будь-який чітких та зрозумілих тестів, які можна було б використовувати при дослідженні впливу смертної кари на конкретного злочинця; 6) є підстави говорити про те, що залякуючий ефект довічного ув'язнення є більшим за аналогічний ефект смертної кари.

Підсумовуючи своє дослідження, вчений зазначає: «Помилкою при дослідженні залякуючого ефекту смертної кари є спроба зробити висновки з обмеженого та недосконалого набору даних спостережень. Вбивство – це комплексний феномен, існування якого обумовлено багатьма причинами. Не існує ґрунтовних, вагомих та науково виважених доказів, що смертна кара може впливати на рівень вбивств. Певні кількість наукових праць, які базуються на рідкісних випадках смертної кари, які мають місце на величезній

⁴⁶ Лайне М. Кримінологія і соціологія відхиленого поведіння. – Хельсинкі, 1994. – С.148.

⁴⁷ Анденес І. Наказання і попередження злочинів. – Москва: Прогрес, 1979. – С.189.

⁴⁸ www.deathpenaltyinfo.org/study-88-criminologists-do-not-believe-death-penalty-effective-deterrent

території без глибокого висвітлення в суспільстві не можуть надати тест ефекту залякування за допомогою смертної кари⁴⁹.

У цьому контексті можна також знову згадати Анденеса, який вказував на те, що зазвичай не можна встановити залежність злочинності від того, що є максимальним покаранням – смертна кара або довічне ув'язнення»⁵⁰.

Австралійські дослідники Чен та Окслі в своїй роботі надали ґрунтовне узагальнення більш-менш значних досліджень щодо ефекту залякування за допомогою смертної кари⁵¹. Вони проаналізували 74 дослідження, які проводилися в США (як в країні, так і в окремих штатах), Австралії та окремих європейських країнах (коли в них ще зберігалася смертна кара) з 1952 по 2003 рр. За результатами дослідження можна виявити, що залякуючий ефект смертної кари щодо потенційних вбивць та гвалтівників виявили 14 досліджень, 10 з них підтвердили лише відносний ефект смертної кари, у той час коли відсутність такого ефекту констатувалося в 50 дослідженнях.

Цікавим є звернення до статистичних даних щодо кількості умисних вбивств на 100 тис. населення в деяких країнах Європи, де, як відомо, смертна кара виключена з переліку покарань⁵².

	2000	2001	2002	2003
Албанія	17,5	14,9	11,7	12,6
Вірменія	4,2	4	3,6	3,7
Австрія	2,3	1,9	2,1	1,8
Бельгія	6,5	7,2	7,7	8,4
Кіпр	1,5	2	1	3,5
Фінляндія	9,8	10,7	10,2	9,2
Франція	3,9	4,2	4,3	3,9
Німеччина	3,8	3,5	3,5	3,4
Ісландія	1,8	2,1	1,7	0,3
Ірландія	1,4	1,4	1,4	1,3
Росія	21,7	23	22,2	21,9
Іспанія	3	3,1	3,2	3,2
Англія та Уельс	3	3,3	3,5	3,3
Шотландія	10,2	12,8	16,5	9
Північна Ірландія	13,7	15,6	17,8	16,2
Литва	10,9	10,4	8,6	10,3
Люксембург	13,9	11,2	13,5	12,9
Нідерланди	10,9	11	11,2	11,4
Молдова	9,3	9,3	9	7,6
Мальта	2,1	3,1	4,3	3,3
Грузія	9,6	10,5	10,4	10,6

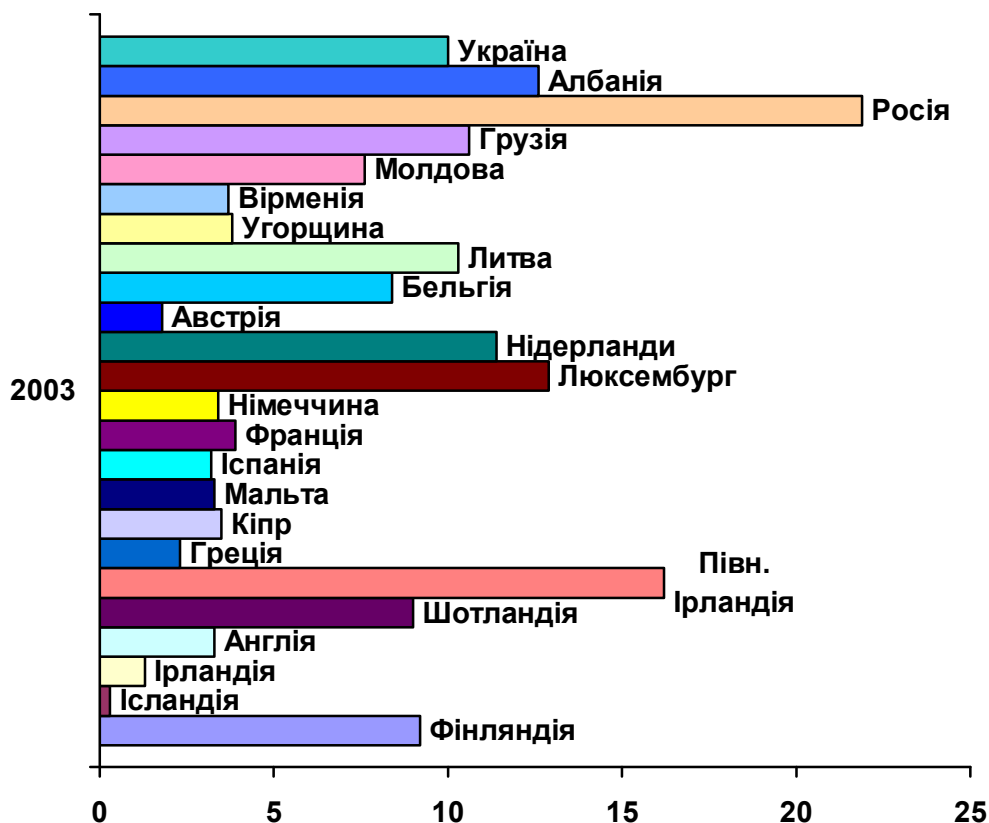
⁴⁹ Deterrence and the Death Penalty. A Critical Review of New Evidence. Testimony to the New York State Assembly Standing Committee on Codes. Assembly Standing Committee on Judiciary and Assembly Standing Committee on Correction Hearings on the Future of Capital Punishment in the State of New York. Jeffrey Fagan. Columbia Law School. January 21, 2005

⁵⁰ Анденес И. Наказание и предупреждение преступлений. – Москва: Прогресс, 1979. – С.48.

⁵¹ Chan J., Oxley D. The deterrent effect of capital punishment: A review of the research evidence. – Sydney: School of Social Science and Policy, University of New South Wales, 2000.

⁵² www.europeansourcebook.org/esb3_Full.pdf

Угорщина	3,5	4	3,6	3,8
Греція	2,7	2,6	2,2	2,3
Україна	9,2	9,4	9,6	10

Діаграма наочно показує, що рівень вбивств на 100 тис. населення у надзвичайно схожих за економічними та культурними показниками країнах може бути абсолютно різним. Проте, все одно, якщо не брати до уваги деякі країни Європи, на першому місці перебуває Росія, де відносно недавно існувала смертна кара. Інші пострадянські країни також займають високі місця⁵³.

23.02.2011 р. в Верховній Раді зареєстровано проект закону № 8148 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України» щодо введення смертної кари як виду покарання» (автори – П. Симоненко, І. Алексєєв, В. Бєвз).

В проекті закону зазначалося, що смертна кара може бути застосована як виняткова міра покарання за вчинення особливо тяжкого злочину – умисного вбивства у випадках, передбачених частиною другою ст. 115 КК України.

Автори законопроекту зазначали, що «законопроект розроблено у зв'язку з непоодинокими випадками вчинення при обтяжуючих обставинах особливо тяжких злочинів – умисних убивств, що викликають широкий резонанс у суспільстві». Автори наголошували, що начебто «від громадян України надходять чисельні настійні вимоги посилити відповідальність за їх вчинення –

⁵³ Показник Північної Ірландії, як ми гадаємо, обумовлений тривалим політичним конфліктом та його наслідками.

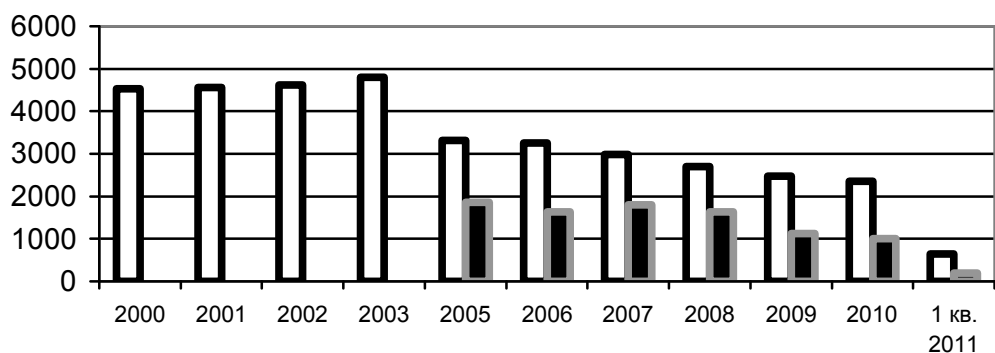
передбачити можливість застосування – як виняткової міри покарання – смертної кари за умисні вбивства, вчинені з особливою жорстокістю, або способом, небезпечним для життя багатьох людей, або у поєднанні із зґвалтуванням чи насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом, або вчинене на замовлення, або вчинене за попередньою змовою групою осіб, або якщо наслідком такого злочину стала загибель двох чи більше людей, тощо».

Законопроект було відхилено через низку підстав, що не було дивним, беручи до уваги його крайній популізм. Навіть не вникаючи до сутності проекту закону, можна одразу ж сказати, що вихід з Ради Європи заради задоволення популістських лозунгів комуністів – це дуже висока ціна для нашої держави з огляду на положення Конвенції з прав людини.

Проте спробуємо поглянути на цю ситуацію не з позиції політика, а з позиції кримінолога, враховуючи міжнародний досвід, переважно американський.

Вітчизняні статистичні дані щодо умисних вбивств та умисних тяжких тілесних ушкоджень що спричинило смерть потерпілого виглядають наступним чином⁵⁴:

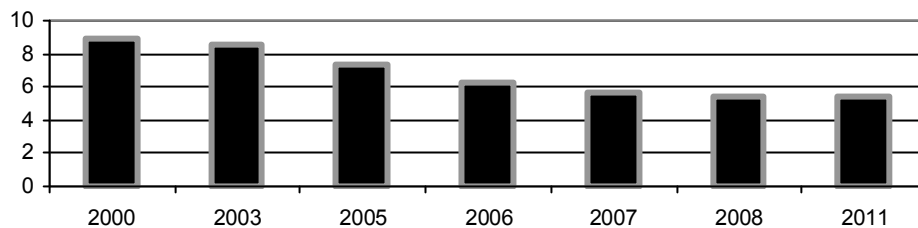
	2000	2001	2002	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010	1 кв. 2011
Умисне вбивство (та замах (з 2005)	4529	4563	4623	4806	3315	3256	2990	2707	2478	2356	638

- ▣ Умисне вбивство (та замах)
- ▣ Умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого

⁵⁴ <http://mvs.gov.ua>

Наступна діаграма показує дані щодо кількості умисних вбивств на 100 тис. населення⁵⁵.

■ Кількість умисних вбивств на 100 тис. населення

Варто нагадати, що середній показник кількості умисних вбивств на 100 тис. населення в усіх європейських країнах виглядав наступним чином: 2000 р. – 3,7; 2001 – 3,6; 2002 – 3,6; 2003 – 3,6. Проте максимальний показник за зазначені роки був відповідно: 20,8; 19,9, 12,9, 13,2.

Отже, перший висновок, який сьогодні можна зробити: чим далі ми віддаляємося від смертної кари, тим менше стає рівень вбивств у відносних показниках. Можна вочевидь спостерігати, що навіть не маючи у карально-виправному репертуарі покарання у виді смертної кари, рівень вбивств значно знизився.

Згідно з дослідженням Н. Левчук щодо смертності від вбивств в Україні, можна спостерігати чіткий зв'язок між рівнем освіти й соціальним статусом та рівнем вбивств, що не додає аргументів на користь раціональності⁵⁶. Так, станом на 2004 р. соціальний статус розподілявся наступним чином:

Соціальний статус	%	Освіта	%
Особи, які ніде не навчались і не працювали	63,7	Вища повна	2,2
Робітники	13,8	Вища базова	3,2
Пенсіонери	7,1	Професійно-технічна	17,3
Студенти та учні	5,2	Повна загальна середня	41,0
Безробітні (zareєстровані у центрах зайнятості)	5,0	Базова загальна середня	28,8
Працівники господарських товариств	2,2	Початкова загальна середня й ті, що не мають освіти	7,5
Приватні підприємці	0,9		
Інші	2,1		

Н. Левчук слушно зазначає, що можна передбачити, що особи з кращою освітою, з одного боку, є більш соціально влаштованими й успішними, а тому

⁵⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_intentional_homicide_rate

⁵⁶ Левчук Н. Смертність від вбивств в Україні: соціальна нерівність винуватців і жертв злочинів / Н.М. Левчук // Демографія та соціальна економіка – 2006. – № 2. – С. 64-74.

менш агресивними до оточуючих, у тому числі у сім'ї, а з іншого, – краще усвідомлюють наслідки насильства та відповідальність за скоєння злочину.

Тому думка авторів зазначеного вище законопроекту, що «прийняття Закону слугуватиме стримуючим чинником для тих, хто може вчинити такі злочини» є не більш ніж декларацією та заграванням с потенційними виборцями.

Віддаючи належне дослідженню Н. Левчук, варто погодитися з його висновками, що ефективність покарання як соціальної санкції в Україні є доволі низькою. Насильство не може розглядатися як спосіб боротьби із злочинністю хоча б тому, що насильство породжує насильство. Злочинність є продуктом виключно суспільного середовища, тому найкраща карна політика – це досконала соціальна політика⁵⁷.

Посилення відповідальності за порушення правил дорожнього руху: інший приклад для вивчення

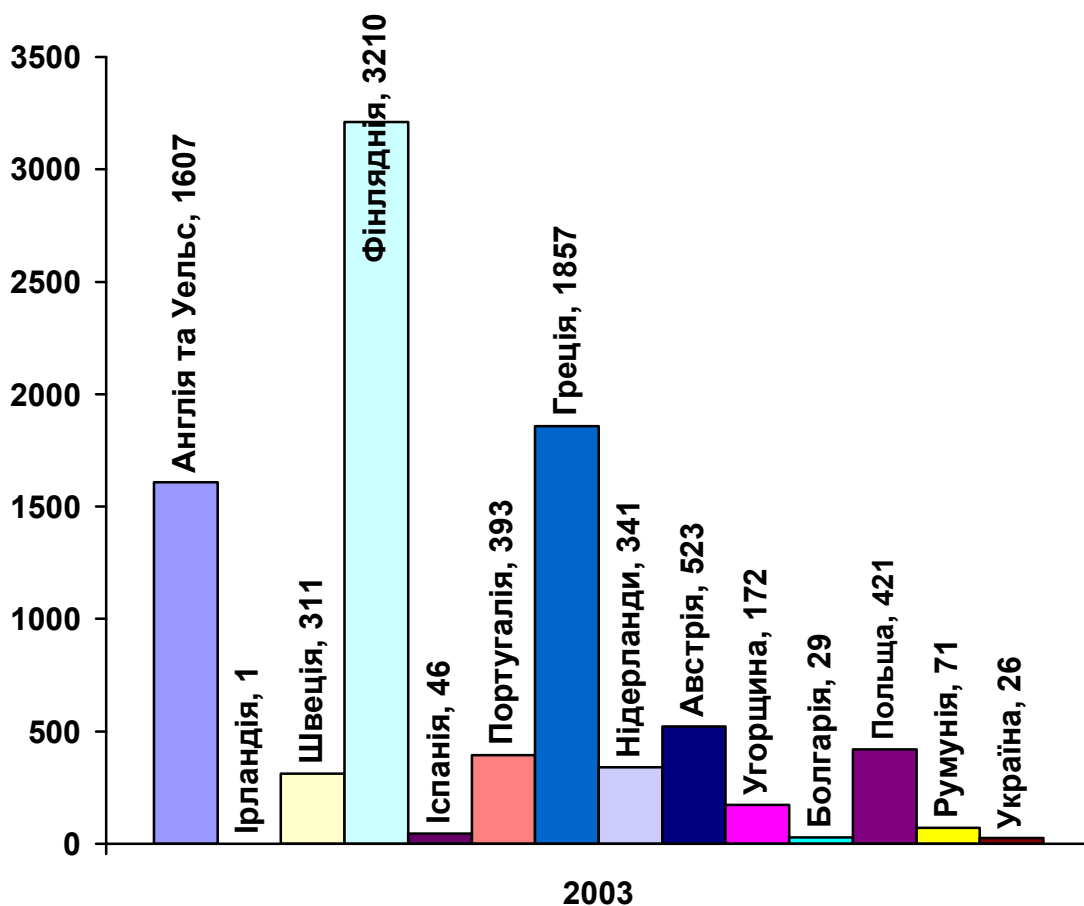
Анденес у своїй монографії детально аналізує англійський приклад, коли було встановлено більш сувору відповідальність за керування транспортними засобами у нетверезому стані. Вчений зазначив, що пропагандистська дія нового закону спряла встановленню страху перед покаранням. Проте у подальшому страх зникав внаслідок більш реальної оцінки водіями можливих випадків притягнення їх до відповідальності та винесення відповідних вироків. Зниження випадків керування транспортними засобами у нетверезому стані була наслідком не зниження кількості алкоголю, що вживалася водіями, а лише тимчасовим страхом, який у подальшому знизився або взагалі зник. Більш того, цікавим було б зазначити, що кількість дорожніх пригод знизилася ще до того, як закон набрав сили внаслідок широкої інформаційної кампанії, що ще раз доводить, що покарання як таке не є стримуючим фактором.

Цікавими виглядають статистичні дані щодо дорожніх злочинів (traffic offences) в європейських країнах (2003).

---

⁵⁷ Левчук Н. Смертність від вбивств в Україні: соціальна нерівність винуватців і жертв злочинів / Н.М. Левчук // Демографія та соціальна економіка – 2006. – № 2. – С. 64-74.

Пояснити статистичні дані, подані у діаграмі, на перший погляд, надзвичайно важко. З одного боку, такі схожі за соціальними та культурними критеріями країни як Ірландія та Англія показують абсолютно незрозумілу різницю, так само як і порівняння Швеції та Фінляндії. Так само, як і перебування України на найнижчих сходинках за кількістю злочинів у відносних показниках, пов'язаних із порушенням правил дорожнього руху. Відповідь на цю загадку, скоріше за все, криється у більш чіткій системі реєстрації, меншій латентності та меншому рівні корупції.

Проте спробуємо проаналізувати вітчизняний приклад боротьби із дорожніми злочинами за допомогою посилення санкції з відповідні правопорушення.

Те, що безпека на автошляхах є проблемним питанням, ні для кого не є таємницею.

В Україні відношення кількості загиблих у ДТП на 1 млн. автомобілів у 7 разів більше ніж в ЄС і США і у 10 разів більше ніж у Японії. Кількість загиблих на 1 млрд. автомобіле-кілометрів в Україні – 97, в Німеччині – 14 (у 7 разів менша), в Швеції – 8 (у 12 разів менша). Тяжкість наслідків ДТП в Україні в 1,5 - 5 разів вища⁵⁸.

В 2008 році Верховна Рада прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин

⁵⁸ http://auto.meta.ua/autolaw/useful_info/concept1/

у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху», відповідно до уякого посилювала відповідальність за порушення правил дорожнього руху⁵⁹.

Відповідно до статистичної звітності МВС України, кількість злочинів, вчинених на автошляхах та автотрасах за межами населених пунктів, мала наступні показники: 2005 р. – 503, 2006 р. – 876, 2007 р. – 939, 2008 р. – 965, 2009 р. – 792.

За даними ДАІ в 2007 р. щодоби на автодорогах України в середньому гинуло 26 людей. Впродовж 2008 р. даний показник знизився до 21 людини, в 2009 р. цей даний показник скоротився до 14 людей⁶⁰.

Кількість ДТП в Україні в 2009 р. зменшилася на 27,8%, до 37 тис. Кількість загиблих в ДТП людей зменшилася на 39,9% (з 7 тис. до 5,3 тис.), а травмованих - на 27,8% (з 63 тис. до 45 тис.). В 2010 році в ДТП загинули на 14% менше людей, ніж у 2009 р. (4,5 тис. проти 5,3 тис.), і на 15,5% менше - травмовано (38 тис. проти 45 тис у 2009 р.)⁶¹.

Після підвищення штрафів кількість загиблих на автошляхах значно зменшилася. Якщо говорити про ефект, який мало нове законодавство в 2008 році, коли закон тільки набрав чинності, то в перші півтора місяця кількість ДТП, загиблих і поранених стала на 50% менше таких же показників 2007 р.⁶².

Наближаючись до висновків: проблема морального обґрунтування загальної превенції

Вельми важливим питання обґрунтування загальної превенції як мети покарання є її моральність або навіть аморальність. І це питання може бути сформульованим наступним чином: *чи можемо ми приносити в жертву одну людину, щоб певні кількість інших unikнула покарання?*

Питання може бути поглиблене наступним чином: *чи можемо ми карати здебільшого стигматизованих людей, які здебільшого належать до групи соціального виключення та потребують більше допомоги, аніж покарання, заради звільнення від потенційного покарання інших?*

Питання стає ще більш гострішим, коли ми нагадаємо собі, що покарання здебільшого застосовуються до «низів» суспільства, аніж до його «верхів». Тому проголошення загальної превенції метою покарання автоматично означає поглиблення соціальної нерівності.

Отже, можна виділити деякі аспекти сумнівної моральності або навіть аморальності загальної превенції як мети покарання.

По-перше, це стосується визначення протиправної поведінки. Однакові за сутнісними ознаками дії білокомірцевого шахрая та бездомного жебрака буду розглядатися як абсолютні різні дії.

По-друге, таким аспектом є ризик розкриття злочину. Процент розкриття білокомірцевих злочинів порівняно зі злочинами загальнокримінальної

⁵⁹ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2009, N 10-11, ст.137.

⁶⁰ http://www.rbc.ua/ukr/top/show/kolichestvo_dtp_v_ukraine_v_2009_g_umenshilos_na_27_8_28012010

⁶¹ <http://magnolia-tv.com/text-news/2010-12-28/v-ukra-n-znizilasya-k-lk-st-dtp-z-smertelnim-rezultatom>

⁶² <http://avto-advokat.com.ua/news/108-12>

спрямованості наочно свідчить, що у жертву загальної превенції приносяться найбільш дезадаптовані прошарки населення.

По-третє, машина кримінальної юстиції є селективним механізмом. Вона здебільшого спрямована проти зазначених вище прошарків. Більшість ресурсів поліції сконцентровано на розкритті злочинів загальнокримінальної спрямованості. І якщо навіть представник «привілейованих» прошарків притягується до відповідальності, він має достатньо коштів і для передбачених законом засобів правового захисту, і для вчинення корупційних дій з метою уникнення відповідальності. В кінцевому рахунку подібна особа так і не стане «злочинцем» в контексті відсутності вироку суду, що вступив у законну силу.

Ще на один аспект аморальності підкреслює Анденес. Справа стосується випадку, коли, наприклад, суддя виносить вирок за певний злочин, встановлюючи покарання у виді X років ув'язнення. Проте незабаром він судить іншу особу за іншої, проте фактично аналогічний злочин, навколо якого з різних причин преса підняла великий галас, внаслідок чого злочин набував статусу «резонансного». Тепер суддя перебуває в світлі фотокамер та телеоб'єктивів. Тому при розгляді вже цієї справи скоріше за все він винесе набагато суворіший вирок, аніж це мало місце в попередньому випадку. З юридичної точки зору суддя аж ніяк не вийде за межі санкції. Проте фактично матиме місце зворотна дія його кримінального закону, що ставитиме під великий сумнів моральні засади загальної превенції⁶³.

Загальна превенція та права людини

Звичайно, можна здійснювати заходи, спрямовані на збільшення кількості поліції та збільшення ролі поліції в суспільстві. Проте подібні заходи супроводжуються небезпекою створення поліцейської держави, чого ми небезпідставно побоюємося.

Навіть в цьому випадку кримінологічні дослідження надають підстави говорити, що стримуючий, загальнопревентивний ефект підвищення розкриття злочинів завдяки підвищенню ресурсної бази поліції з подальшим притягненням до відповідальності буде принаймні скромним.

Корупція в правоохоронних органах та залякування

Беручи до уваги, що поняття «страх» перед покаранням безпосередньо пов'язаний із рівнем розкриття злочинів, а точніше – з уявленням населення щодо цього рівня, треба враховувати також іншу обставину. Страх «бути покараним» поступається страху «бути притягнутим до відповідальності». Проте коли усе населення наповнюється прикладами уникнення від відповідальності завдяки корупції, віра в цілющу превентивну силу кримінального закону втрачається. Моральний вплив права на громадян стає більш слабким, коли закон можна порушувати без негативних для себе наслідків.

⁶³ Анденес И. Наказание и предупреждение преступлений. – Москва: Прогресс, 1979. – С.98.

Висновки

Ми маємо побоювання, що створення сучасної теорії загальнопревентивного впливу покарання перебуває під загрозою завдяки неконкретності висновків щодо ролі залякування у сфері попередження злочинності. Гадаємо, що висновок Анденсона про те, що «навіть після десяти років інтенсивних досліджень усвідомленого залякування дуже мало відомо про взаємний зв'язок між усвідомленням та поведінкою» водночас залишиться прогнозом щодо дослідження проблематики покарання.

Поки що ми підтримуємо ідею, що повага до права як такого не має великою мотивуючої сили для більшості людей та відкидається ними, коли це входить в конфлікт з їх інтересами.

Злочинці мають уявлення про каральні заходи лише після того, як притягуються до відповідальності. Тому, якщо вони в подальшому цікавляться можливим покаранням за певний злочин, який вони можуть вчинити у майбутньому, вони роблять це не відповідно до ідей загальної превенції. Подібна цікавість розглядається лише як необхідність, що впливає з їх злочинної кар'єри. Як слушно зазначив видатний італійський кримінолог Е. Феррі, «злочинці скажуть вам, що покарання є звичайною незручністю для їх професії, таке як, наприклад, падіння покрівельника з даху або вибух газу для рудокопа»⁶⁴.

Звичайно, загальна превенція не може бути виключена з переліку формального проголошених цілей покарання. Проте загальна превенція як фактична мета покарання потребує уточнення.

Загальнопревентивний міф служить каркасом, формою, яка наповнюється іншими цілями. Не зважаючи на великий ступінь міфологічності загальної превенції, все одно, треба визнати, що вона перебуває у набагато вигіднішому становищі порівняно з метою виправлення злочинців. Мета покарання – це ідеальний, передбачуваний результат, до якого прагне суспільство і держава, обмежуючи права і свободи людини, яка вчинила злочин⁶⁵. Тому в контексті «мінімальної реальності мети покарання» ми не можемо не визнати, що покарання повинно мати свою міфологію в контексті обґрунтування його цілей, проголошених у кримінальному законі. Надзвичайно критично ставлячись до виправлення засуджених як мети покарання, ми з більшою повагою розглядаємо загальну превенцію, не зважаючи на те, що її ефект її дії у багатьох сферах залишається на рівні непідтвердженої гіпотези.

Навіть якщо загальна превенція досягає тих цілей, які ставляться перед нею (залякування з одночасним моральним вихованням), все одно, на нашу думку, вона поступається місцем позитивістським поглядам, де ключовою категорією буде «фізичне унеможливлення вчинення злочинцем нових злочинів» (incapacitation), враховуючи, що фактично неможливо відділити ефект загальної превенції від ефекту incapacitation.

Література:

⁶⁴ Феррі Э. Уголовная социология. – М.: Инфра-М, 2009. – С.35.

⁶⁵ Яремко О. Метка покарання в контексті антропологічного підходу до права // Підприємство, господарство і право. – 2007. - №5. – С.129.

1. Анденес И. Наказание и предупреждение преступлений. – Москва: Прогресс, 1979. – 264 с.
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2009, N 10-11, ст.137.
3. Корчовий М. Кримінологічні проблеми боротьби зі згвалтуваннями, вчинюваними неповнолітніми: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. - К., 2000.
4. Криминология / Под ред. Дж. Ф. Шелли / Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2003. – 864 с.
5. Кури Х. Имеет ли наказание превентивный эффект? // Правоведение. – 2001. – №3.
6. Лайне М. Криминология и социология отклоненного поведения. – Хельсинки, 1994. – 173 с.
7. Левчук Н. Смертність від вбивств в Україні: соціальна нерівність винуватців і жертв злочинів / Н.М. Левчук // Демографія та соціальна економіка – 2006. – № 2. – С. 64-74.
8. Лукаш А. Згвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та їх попередження. : Автореф. дис... канд. наук: 12.00.08 - 2007.
9. Наташев А.Е., Стручков И. А. Основы теории исправительно-трудового права. – М., 1967. – 190 с.
10. Туляков В. Шляхи кримінально-правового регулювання // Шлях до криминології. Пам'яті А. П. Закалюка : збірник матеріалів / Національна академія правових наук України. Координаційне бюро з проблем криминології та криминологічних досліджень. – К.: Запоріжжя, 2010. – С.45-46.
11. Ферри Э. Уголовная социология. – М.: Инфра-М, 2009. – 658 с.
12. Шинальський О. Мета покарання у контексті сучасної теорії кримінального права // Вісник прокуратури. – 2003. – №8(26). – С.44-49.
13. Ягунов Д. Позитивізм та безпека суспільства або друге життя теорії природженого злочинця // Ринкова економіка: Сучасна теорія і практика управління. Том 12. Випуск 26, ч.2: збірник наукових праць / ОНУ імені І.Мечникова. - Одеса, 2009. - С.132-138.
14. Ягунов Д. «Криза реабілітаційного ідеалу» в наукових працях Роберта Мартінсона та їх значення для формування сучасної пенальної політики // Південноукраїнський правничий часопис. – 2010. – №4. – С.28-30.
15. Ягунов Д. Глобалізаційна обумовленість «кризи покарання»: аналіз сучасних пенальних практик на основі криминологічних поглядів Мішеля Фуко // Правова держава. - 2010. - №12. - С.325-330.
16. Ягунов Д. Філософія пробації: трансформація поглядів на сутність та цілі поводження зі злочинцями (період після 1990-х років) // Актуальні проблеми політики. – Одеса: Юридична література, 2011. – Випуск 41. – С.198-207.

17. Ягунов Д. Філософія пробації: трансформація поглядів на сутність та цілі поводження зі злочинцями (період до 1990-х років) // Актуальні проблеми політики. – Одеса: Юридична література, 2010. – Випуск 40. – С.175-183.
18. Ягунов Д. Позитивізм та безпека суспільства або друге життя теорії природженого злочинця // Ринкова економіка: Сучасна теорія і практика управління. Том 12. Випуск 26, ч.2: збірник наукових праць / Одеський національний університет імені І.І.Мечникова. - Одеса: Видавець В.П.Букаєв, 2009. - С.132-138.
19. Яремко О. Мета покарання в контексті антропологічного підходу до права // Підприємство, господарство і право. – 2007. - №5. – С.129.
20. Adler F., Mueller G., Lauter W. Criminal Justice. – New-York, 1994. – P.114.
21. Chan J., Oxley D. The deterrent effect of capital punishment: A review of the research evidence. – Sydney: School of Social Science and Policy, University of New South Wales, 2000
22. Deterrence and the Death Penalty. A Critical Review of New Evidence. Testimony to the New York State Assembly Standing Committee on Codes. Assembly Standing Committee on Judiciary and Assembly Standing Committee on Correction Hearings on the Future of Capital Punishment in the State of New York. Jeffrey Fagan. Columbia Law School. January 21, 2005
23. Джерело доступу – http://auto.meta.ua/autolaw/useful_info/concept1/
24. Джерело доступу – <http://avto-advokat.com.ua/news/108-12>
25. Джерело доступу – http://en.wikipedia.org/wiki/Boston_Police_Strike
26. Джерело доступу – http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_intentional_homicide_rate
27. Джерело доступу – http://en.wikipedia.org/wiki/Use_of_capital_punishment_by_country
28. Джерело доступу – http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/images/0/0f/Police_officers.png
29. Джерело доступу – <http://magnolia-tv.com/text-news/2010-12-28/v-ukra-n-znizilasya-k-lk-st-dtp-z-smertelnim-rezultatom>
30. Джерело доступу – <http://mvs.gov.ua>
31. Джерело доступу – <http://tsn.ua/ukrayina/gpu-v-ukrayini-ne-rozkrito-kozhen-tretii-zlochyn.html>
32. Джерело доступу – <http://www.1011now.com/political/headlines/46424547.html>
33. Isaac Ehrlich, The Deterrent Effect of Capital Punishment: A Question of Life and Death, 65 American Economic Review 397 (1975); Isaac Ehrlich, Capital Punishment and Deterrence: Some Further Thoughts and Additional Evidence, 85 Journal of Political Economy 741 (1977); Анденес И. Наказание и предупреждение преступлений. – Москва: Прогресс, 1979. – С.193.
34. Mathiessen T. Prison on Trial. – Winchester: Waterside Press, 2000. – 208 p.
34. Sharp D. The Deterrent Effect of the Death Penalty. Джерело доступу – <http://www.hoshuha.com/resources/deteff.htm>

36. Джерело доступу – www.deathpenaltyinfo.org/deterrence-states-without-death-penalty-have-had-consistently-lower-murder-rates

37. Джерело доступу – www.deathpenaltyinfo.org/murder-rates-nationally-and-state

38. www.deathpenaltyinfo.org/study-88-criminologists-do-not-believe-death-penalty-effective-deterrent

39. Джерело доступу – www.europeansourcebook.org/esb3_Full.pdf

40. Джерело доступу – www.rbc.ua/ukr/top/show/kolichestvo_dtp_v_ukraine_v_2009_g_umenshilos_na_27_8_28012010

41. Джерело доступу – www.suite101.com/content/uk-police-crime-detection-rates-comparison-with-gcse-standards-a294319

Шановні користувачі сайту,

З метою обговорення найбільш актуальних проблем реформування системи кримінальної юстиції України (і особливо пенітенціарної системи) на сайті представлені наукові статті, аналітичні записки та інші матеріали. Усі вони підпадають під дію законодавства України про захист авторських прав. При використанні усіх матеріалів, розміщених на цьому сайті, прошу Вас поважати авторів та не порушувати авторські права, посилаючись на відповідні джерела.

З повагою,
Дмитро Ягунов